

1. AKO BOH RÉ SÚDIL PRAVDU A LOŽ

Príbeh o bohovi slnka Réovi a dvoch bratoch, ktorí sa volali Pravda a Lož, je napísaný podľa dvoch mýtov. Prvým z nich je mýtus o stvoriteľskom bohovi Héliopolisu (Iunu) – Mesta Slnka – obsiahnutom v *Textoch pyramíd* z obdobia Starej ríše (asi 2649 – 2152 p. n. l.), druhým je mýtus *Pravda a Lož*, ktorý je napísaný hieratickým písmom novoegyptčinou na papyruse Chestera Beattyho II č. 10 682 uloženom v Britskom múzeu v Londýne. Jeho text sa zachoval dosť nedokonale, začiatok chýba úplne. Papyrus pochádza z 13. storočia pred naším letopočtom z obdobia 19. dynastie, samotný mýtus však vznikol v oveľa staršej dobe.

Prvý mýtus vykresľuje, ako si starí Egypťania predstavovali vznik sveta a zrodenie hlavných božstiev a ako podľa nich jednotliví bohovia a bohyně vyzerali a k akému druhu patrili.

Veľa rozprávok a povestí na celom svete prevzalo základný motív druhého mýtu. Drzý a krutý mladší brat Lož spočiatku podvodom pri súdnom spore pred bohom slnka Réom nad svojím starším bratom Pravdou víťazí, zásluhou Pravdovho syna je však nakoniec spravodlivo potrestaný. Konečné víťazstvo spravodlivej veci nad bezprávím podľa príslovia „kto druhému jamu kope, sám do nej padá“ je tiež základnou myšlienkou a mravným ponaučením tohto mýtu. V príbehu je tiež prezentovaný motív bratovraždy, ku ktorej však našťastie nakoniec nedôjde. Stretávame sa v ňom aj so zaujímavým pohľadom na staroegyptské súdnictvo. Poškodení sa už vtedy smeli dožadovať odškodnenia, čo mohlo viesť až k súdne nariadenému zmrzačeniu obvinenej strany.

K prvému mýtu odporúča autor z literárnych prameňov (v češtine) čítanie knihy „Mýty a legendy starého Egypta“ od britskej egyptologičky Joyce Tyldesleyovej (preklad Daniela Mičanová). Mýtus *Pravda a Lož* je potom z egyptského hieratického písma do češtiny doslova preložený v diele „Pověsti a legendy faraónského Egypta“ od českého egyptológa Břetislava Vachalu.

V českom jazyku prináša odlišné prerozprávanie mýtu *Pravda a Lož* Jiří Tomek v knihe „Bohové a faraoni“. Nie je však uvedený mýtus o stvoriteľskom bohovi Héliopolisu (Iunu).

STVORENIE SVETA A EGYPTA

V dávnych, pradávnych dobách žil v temnom a nekonečnom priestore iba boh vodstva Nun. Vyzeral ako obrovský človek s veľkou žabou hlavou a do temnoty hľadel dvoma veľkými vypúlenými očami.

A iba praboh Nun vie, kedy sa z jeho oceánu vynoril nádherný lotosový kvet, ktorý vyniesol nad hladinu Réa, žiariaceho boha slnka. Ré sa zrodil sám zo seba a podobal sa mužovi so sokoľou hlavou a namiesto koruny mal veľký slnečný kotúč lemovaný posvätnou kobrou. Boh slnka svojím mocným svetlom zaplavil priestor a svojou čarovnou mocou stvoril svet.

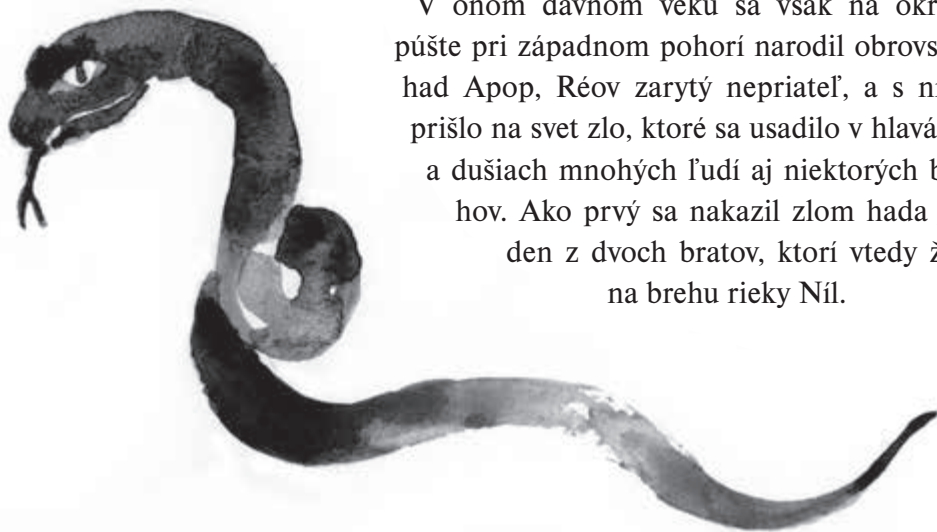
Najskôr svojím dychom a zo sliny zo svojich úst vytvoril boha vzduchu Šova a bohyňu vlhkosti Tefnut. Tým sa zakrátko narodili deti, boh zeme Geb

a bohyňa neba Nut, ktorí potom dali život ďalším bohom, bohovi Usireovi – vládcovi podsvetia, Sutechovi – bohovi búrok a oceánu, kráľovnej neba Eset a bohyni mŕtvych Nebthet. Eset a Usireovi sa narodil Hor – boh svetla. Niektorí bohovia mali postavy ľudí, ale ich hlavy boli zvieracie či vtácie. Šov a Tefnut mali hlavu leva, Horova hlava bola sokolia a Sutechova oslia. Iní bohovia mali hlavy ľudské. Medzi ne patrili bohyne Eset a Nebthet a boh Usire. Boh zeme Geb mal ale na ľudskej hlave ešte hus a bohyňa Nut dokonca na hlave nosila guľatú nádobu. Títo bohovia potom dali život ešte mnohým ďalším bohom a bohyniam.

Uprostred zeme, ktorá sa vznášala na vodách praoceánu, bol Egypt a ním ako tepna života pretekala rieka Níl. Ré vyslovil meno Chnum. Objavil sa boh rieky Níl. Postavu mal ľudskú, ale hlavu baraniu. Od oných pradávnych dôb preteká Egyptom rieka Níl a zaplavuje ho svojou vodou a úrodným bahnom. Zem osídlil boh Ré ľuďmi, zvieratami, vtákmi a hmyzom a nechal na nej vyrásť stromy, kry, trávu a čarokrásne kvetiny.

Boh Ré vzal na seba podobu človeka, zasadol na trón a začal ľuďom vládnuť ako ich prvý panovník, faraón. Tisíce rokov panoval múdro a spravodlivo. Všetci ľudia žili v mieri a pokoji, nevedeli sa pretvarovať a hovorili iba pravdu. Nejestvovali žiadne vojny, hádky či rozpory, ľudia boha Réa velebili a vážili si jeho neskonalú dobrotu. Bol to zlatý vek pradávneho sveta, kedy ľudia poznali iba láskavosť, dobro a bratstvo.

V onom dávnom veku sa však na okraji púšte pri západnom pohorí narodil obrovský had Apop, Réov zarytý nepriateľ, a s ním prišlo na svet zlo, ktoré sa usadilo v hlavách a dušiach mnohých ľudí aj niektorých bohov. Ako prvý sa nakazil zlom hada jeden z dvoch bratov, ktorí vtedy žili na brehu rieky Níl.

BRATIA PRAVDA A LOŽ

I stalo sa, že sa obaja bratia v dospelosti zamilovali do krásnej dcéry ich suseda. Dievčina dala prednosť staršiemu bratovi Pravdovi a sľúbila, že sa za neho vydá.

Ohrdnutý mladší brat Lož si vymyslel lešť. Požičal staršiemu medenú dýku a v noci mu ju potajomky ukradol. Na druhý deň obvinil brata z krádeže a vyzval ho, aby s ním šiel k všemocnému Réovi, ten že ich rozsúdi. Keď obaja bratia padli pred Réom na zem, povedal mladší brat:

16 „Vládca nebies, včera som požičal svojmu bratovi medenú dýku a dnes mi ju nechce vrátiť. Tvrdí, že sa mu stratila. Ja si však myslím, že ju ukradol. Je azda možné, aby zmizla dýka, ktorá je taká veľká, že keď niekto zabodne jej čepeľ do hory Jal, dotýka sa jej rukoväť Kebských lesov?“

„Všemocný Ré, dýka sa mi cez noc naozaj stratila a márne som ju dnes ráno hľadal. Nemôžem vrátiť, čo nemám,“ obhajoval sa starší brat.

„Tak ty si si požičal dýku a nevrátil ju. Teda si ju ukradol,“ zahrmel Ré. „A okradnúť vlastného brata je ťažké previnenie. Aký trest žiadaš pre svojho staršieho brata?“ obrátil sa rozhnevaný Ré na žalobcu.

„Nech je jeho trestom slepota a nech slúži v mojom dome ako dverník,“ odpovedal mladší brat.

„Bude po tvojom,“ rozhodol stroho boh slnka Ré.

Prešibaný mladší brat veril, že susedova dcéra prestane mať slepca rada a že ju získa pre seba. Ale dievčina sa o slepého mládenca oddane starala, tíšila ho v utrpení a chystala sľúbenú svadbu.

Keď sa to mladší brat dozvedel, rozbesnel sa ako divý býk a prikázal sluhom, aby dverníka odviekli do púšte a predhodili ho svorke levov ako potravu. Sluhom sa však úbohého slepca ulútostilo. Potajomky ho odviekli do domu dievčiny a požiadali ju, aby s ním ešte dnes utiekla ďaleko na juh.

Na juhu Egypta si starší brat s dievčinou postavili dom, oslávili v ňom svoju svadbu a zanedlho sa im narodil synáčik. Bol to krásny, čulý a nadaný chlapec, ktorý miloval svojich rodičov, hlavne úbohého otca. Staral sa o neho, nosil mu jedlo a pripravoval pre neho nápoje.

Roky plynuli, chlapec rástol a stal sa mladým mužom. Raz večer, keď otca usadil v kresle a pod nohy mu dal stoličku, sa mladík opýtal:

„Kto ťa oslepil, drahý otče? Chcel by som ťa pomstiť.“

„Môj mladší brat Lož ma pripravil o zrak,“ odpovedal otec a rozpovedal synovi svoj príbeh.

SPRAVODLIVÁ POMSTA

Mládenec dlho neotáľal. Vzal desať bochníkov chleba, pútnickú palicu, mech s vodou, ostrý meč, obul si sandále a vydal sa na cestu. Na povraze viedol statného býka.

Dlho putoval, až prišiel na lúku, kde pastier jeho klamárskeho strýka pásol stádo býkov.

„Vezmi si moju palicu, mech na vodu a meč a postráž mi môjho býka, kým sa nevrátim z mesta,“ povedal mládenec pastierovi.

Po troch dňoch sa mladší brat vydal na pastviny, aby sa potešil pohľadom na svoje veľké stáda. Keď uvidel statného býka, prikázal ihneď pastierovi:

„Prived' mi zajtra toho býka. Dostal som chuť na jeho mäso.“

„Nie je tvoj. Nemôžem ti ho dať,“ povedal pastier.

„Všetky zvieratá sú predsa moje. Zveril som ti ich do opatery a pasieš ich na mojom pozemku,“ odpovedal mladší brat.

Keď sa mládenec dozvedel, že si strýc privlastnil jeho býka, vrátil sa k pastierovi.

„Kde je môj býk?“ spýtal sa. „Nikde v stáde ho nevidím.“

„Môj pán ho dal poraziť. Vezmi si ako náhradu iné zviera,“ odpovedal pastier.

„Ktoré z tých zvierat by mohlo stáť prednými nohami na ostrove Amon a konček chvosta si pritom omáčať v Rákosovom mori?“ spýtal sa mládenec. „Žiaden býk tu nie je taký veľký.“

18

„Hovoríš nezmysly,“ smial sa pastier. „Takého veľkého býka nieto na celom svete.“

Ešte v ten deň sa mládenec a jeho zradcovský strýc ukláňali pred všemocným Réom a žiadali, aby ich rozsúdil.

„Ešte nikdy som nevidel takého veľkého býka, ako hovoríš,“ odpovedal Ré mládencovi, keď si vypočul jeho žalobu.

„A videl si, všemocný vládca vesmíru, takú veľkú medenú dýku, o akej ti pred rokmi hovoril môj strýc Lož?“ spýtal sa mládenec a pozrel sa Réovi odvážne do očí. „Súd spravodlivo, lebo vedz, že ja som slepcov syn. Zopakuj, prosím ťa, ten súd, ktorý sa ti vtedy nepodaril a naprav svoj mylný rozsudok.“

„Tak čo, človeče, čo ty mi povieš?“ obrátil sa Ré na mladšieho brata. Ten sa vykrúcal, ako len mohol, a keď videl, že mu vykrúcačky a výhovorky nepomáhajú, sebaisto prisahal:

„Pri tebe, všemocný vládca sveta, vedz, že môj starší brat Pravda nie je už roky medzi živými. Ale, ak je nažive, ako ten podvodník hovorí, nech ma tvoji služobníci zbavia zraku a nech sa stanem dverníkom pri vchode do jeho domu.“

Na to mládenec čakal. Nemeškal a vydal sa na juh Egypta, aby priviedol slepého otca. Akonáhle Ré slepca zbadal, prehlásil:

„Spoznávam ťa, čestný človeče. Prepáč mi môj nespravodlivý súd. Aby som odčinil kruté príkorie, ktoré som zavinil, vraciam ti zrak a silu mladosti. A tebe, falošný podvodník,“ obrátil sa Ré na mladšieho brata, „teba odovzdám svojim služobníkom. Dajú ti sto rán bičom, oslepia ťa a zavedú

do domu tvojho staršieho brata.
Do smrti budeš robiť dverníka
pri jeho vchode.“

Tak čestný mládenec pomstil
otca a potrestal zlomyseľného a faloš-
ného strýca.

A pretože sa mnohí ľudia nakazili zlom
hada Apopa, našli sa vo falošnom bratovi Lži a sta-
li sa z nich klamári a podvodníci. Navyše prestali Ré poslúchať a reptali,
že chcú lepšieho vládcu. Osočovali ho, že je nespravodlivý, že starobou ohlú-
pol, a napriek tomu im chce rozkazovať. Začali proti nemu pripravovať vzbu-
ru. I rozhneval sa boh slnka Ré spravodlivým hnevom a odišiel do nadoblač-
ných výšav. Od tých dôb sa tam spolu s ostatnými bohmi preváža vo svojej
zlatej slnečnej lodi.

Vládu nad Egyptom odovzdal Ré bohovi Usireovi, manželovi múdrej bo-
hyne Eset. Keď sa však Usire odobral do ríše mŕtvych, kde sa stal pánom
večnosti a kráľom mŕtvych, zasadol na trón faraóna Egypta jeho syn, boh Hor.
Ani on však dlho nevydržal bojovať s ľudskou neznášanlivosťou a odišiel
do nadoblačných výšav. Vládu nad Egyptom odovzdal faraónom ľudského
rodu a prehlásil sa za ich boha. Svojou božskou silou im potom pomáhal
vládnuť a potláčať zlo. Faraónom sa občas zjavoval, dával im múdre rady
a prezrádzal im mocné kúzla.

2. SINUHETOVO DOBRODRUŽNÉ PUTOVANIE

Príbeh o Sinuhetovi je napísaný podľa najznámejšieho, najslávnejšieho a najobľúbenejšieho egyptského literárneho diela napísaného klasikou egyptčinou. Pôvodný text – Rozprávania zo života Sinuhetovho – sa zachoval v úplnom znení na početných papyrusoch, z ktorých najstaršie sú papyrussy Berlínskeho múzea č. 3 022 a 10 499 z XII. dynastie z čias okolo roku 1785 pred naším letopočtom, a na vápencových doštičkách, ktoré si zaobstarávali v rámci precvičovania žiaci pisárskych škôl. Formou poviedky napodobňuje životopisy veľmožov, ktorí si ich nechávali tesať do stien svojich hrobiek. Preto je prerozpráváný v prvej osobe. Jazykovo a literárne vycibrené rozprávanie začína zmienkou o násilnej smrti kráľa Amenemheta I. (v roku 1962 pred naším letopočtom).

Dvoran Sinuhet, ktorý bol členom družiny kráľovho syna a spoluvládcu Senusreta I., z obavy, že by mohol byť obvinený z účasti na atentáte na kráľa, utiekol z vojenského tábora a po nesmierne dobrodružnom putovaní sa dostal do Palestíny, kde vstúpil do služieb kráľa beduínov Amusanenšiho. Pomohol kráľovi zvíťaziť nad jeho nepriateľmi, v súboji na život a na smrť porazil obrovského súpera (tento zápas pripomína boj Dávida s Goliášom), oženil sa s kráľovskou dcérou, získal si obdiv svojich hostiteľov, nadobudol u nich bohatstvo a žil s nimi v blahobyte mnoho rokov. Stále viac a viac však túžil po návrate do vlasti a na staré kolená sa nakoniec na vyzvanie kráľa Senusreta I. vrátil do Egypta.

Sinuhet predstavuje ideálneho bojovníka a statočného egyptského hodnostára, ktorý sa v žiadnej nebezpečnej situácii nevzdáva, je vždy schopný prežiť a vďaka svojej vytrvalosti a múdrosti dokáže dosiahnuť cieľ.

Zakladateľ československej egyptológie František Lexa o tomto diele prehlásil, že „táto literárne pamiatka je historickým dokladom prvého rádu“. Čo sa týka staroegyptských reálií, všetky sú v súlade s inak zistenými skutočnosťami. Iné dokumenty potvrdili, že kráľ Amenemhet I. bol skutočne zavraždený, z nápisov v hrobke vieme, že manželka Senusreta I. sa naozaj volala Nofret, archeologické výskumy potvrdili, že hranice Egypta ochraňovala uvedená línia pevností, ktorá sa volala „Kráľova stena“, a vykopávky podali množstvo dôkazov o rozsiahlych obchodných stykoch vtedajšieho Egypta s Palestínou a Libanonom.

O Sinuhetovom príbehu povedal anglický spisovateľ Rudyard Kipling, že je to „jedno z majstrovských diel svetovej literatúry“. Stojí za to, milí čitatelia, si ho prečítať a popremýšľať o ňom.

Je potrebné ešte dodať, že pôvodný egyptský príbeh o Sinuhetovi má pramálo spoločného so svetoznáмым románom „Egyptan Sinuhet“, ktorý napísal fínsky spisovateľ Mika Waltari. Obe diela si právom zaslúžia svetovú slávu. Staroveké rozprávanie je však najstarší známy životopisný a zároveň dobrodružný spis vo svetovej literatúre.

„Vlastní životopis Sinuhetův“ vydal v „Beletristickej literatúre staroegyptskej“ v roku 1923 prvý československý egyptológ František Lexa. Najnovší odborný doslovný preklad pôvodného *Rozprávania zo života Sinuhetovho* z klasickej egyptčiny do češtiny nájde čitateľ v diele „Pověsti a legendy faraónskeho Egypta“ od českého egyptológa Břetislava Váchalu. Na 115-tich stranách prerozprával životopis Sinuheta vo svojom skvelom a fundovanom diele „Sinuhet“ slovenský spisovateľ Vojtech Zamarovský.